

УДК 81'42

РОМАЩЕНКО Людмила Іванівна,
 доктор філологічних наук, професор кафедри
 української літератури та компаративістики
 Черкаського національного університету
 ім. Б. Хмельницького
 e-mail: lirom5@mail.ru

МАНДРІВНИКОВІ ШЕВЧЕНКОВОГО САНКТ-ПЕТЕРБУРГА...

Лебединська Тетяна. Шевченківський Петербург: Кишеньковий путівник. – К.: Видавничий дім „Стилос”, 2015. – 176 с.

2014 рік, оголошений Указом Глави держави Роком Тараса Шевченка, щедрий на ювілейні заходи по вшануванню Кобзаря: наукові конференції в Україні і за кордоном, нові видання його творів, презентація досліджень творчості поета.

Ювілейну естафету від свого попередника перейняв і нинішній 2015 рік. Так, 12 березня у Київському національному університеті імені Тараса Шевченка відбулася презентація книги «Taras Ševčenko: dalle carceri zariste al Pantheon ucraino» («Тарас Шевченко: від царських тюрем до українського Пантеону»), укладеної професором-славістом Міланського університету *Джованною Броджі* і письменницею-культурологом *Оксаною Пахльовською* (донька *Ліни Костенко*). У книзі представлені італійською мовою вірші Тараса Шевченка, котрий поставлений в один ряд із найвидатнішими слов'янськими поетами доби Романтизму – Олександром Пушкіним й Адамом Міцкевичем.

А незадовго перед тим у київському видавництві побачило світ рідкісне в жанровому розумінні видання – кишеньковий путівник „Шевченківський Петербург” *Тетяни Миколаївни Лебединської*. Донька відомого українського поета *Миколи Шпака* (загинув у фашистській катівні в роки Великої Вітчизняної війни), залюблена в українську і російську культури, Тетяна Миколаївна багато зробила для того, аби відкрити і зберегти пам'ятні місця „українського Санкт-Петербурга” – міста-музею, куди приїздили з власної, а то й чужої волі наші відомі співвітчизники. Вона – організатор щорічних міжнародних семінарів „Український Петербург” (Санкт-Петербург), що збирають науковців із різних країн світу, аби обговорити животрепетні питання кроскультурних взаємин. За невтомну сподвижницьку працю удостоєна високих нагород: лауреат премії Міжнародного культурно-наукового фонду Тараса Шевченка „В своїй хаті своя правда, і сила, і воля” (2011), нагороджена орденом княгині Ольги III ступеня (2007), медаллю Малої академії наук України „За особистий внесок у розвиток освіти, науки і культури” і ювілейною медаллю „До 200-річчя з дня народження Т. Г. Шевченка” (2014).

Відомо: щоб зрозуміти творчість письменника, треба відвідати місце його народження. Проте не тільки, слід побувати там, де він жив, де формувався як митець, пройтися його стежками, надихнутися його духом. І саме цьому сприятиме кишеньковий путівник Т. Лебединської, адже Петербург, де Тарас Григорович прожив цілих 17 років, став для нього містом становлення як поета і (особливо!) художника. Тут він отримав освіту, зблизився з багатьма відомими культурними діячами того часу. Як відомо, із цього міста повезли поета на заслання, сюди ж він повернувся потому, провів останні роки життя й помер у кімнаті при Академії мистецтв, і його поховали тут, на Смоленському цвинтарі. „Під небом Північної Пальміри, – читаємо в передмові, – Т. Г. Шевченко писав вірші, отримав довгоочікувану свободу, пережив багато радощів і труднощів” (с.5-6).

Північну Пальміру можна називати й Українською, і не тільки тому що на будівництві її і Ладозького каналу відзначилися українські козаки на чолі з Полуботком, багато з них, на жаль, загинуло від хвороб. Ім'я й доля Полуботка були відомі Шевченкові, котрий у листі до Я. Г. Кухаренка ділився про свій намір написати портрет кошового писаря А. Головатого: „... я думаю його (Головатого. –Л. Р.) нарисовать, що вінъ стоить сумний коло зімнього дворца позаду Неви, а за Невою крепость, де конавъ Павло Полуботокъ”.

У Петербурзі сходила зоря багатьох українських достойників: представники проповідницької літератури Феофан Прокопович і Стефан Яворський (їхні постаті виведені в

романі Ю. Мушкетика „Гетьманський скарб”), Микола Іванович Хмельницький, нащадок славного українського гетьмана (праправнук), відомий свого часу драматург, який помітно вплинув на розвиток російської драми 20-30-х років XIX століття (ним захоплювалися сучасники, у тім числі О. Грибоедов і О. Пушкін, а „несамовитий Віссаріон” Белінський ставив його за приклад письменникам-сучасникам за бездоганне володіння словом), автор історичної п’єси „Зиновий Богданович Хмельницький, или Присоединение Малороссии”; канцлер Російської імперії Олександр Безбородько, його брат Ілля – засновник Ніжинської гімназії-лицею, у якій навчався М. Гоголь (тепер університет, у якому свого часу навчався колишній ректор нашого університету (тоді пединституту), Герой Радянського Союзу *Олександр Васильович Тканко*); князь Олексій Розумовський, котрий перебував у морганатичному шлюбі з царицею Єлизаветою, і його брат, останній український гетьман Кирило Розумовський; Микола Гоголь і його сучасник, письменник, виходець із русинів Підкарпатської Русі Нестор Кукольник (про стосунки цих двох творчих особистостей йдеться в романі „Жовтий цвіт кульбаби” Ю. Мушкетика); брати Гребінки, Семен Гулак-Артемівський, Іван Котляревський, Леонід Позен – скульптор, академік, сенатор, автор пам’ятників Котляревському і Гоголю в Полтаві; представниця знаменитого українського дворянського роду Домонтовичів Олександра Коллонтай – Надзвичайний і повноважний посол СРСР, прихильниця феміністичних поглядів. На юридичному факультеті Петербурзького університету навчався автор слів Гімну України Павло Чубинський, що брав участь у діяльності петербурзької української громади, був автором журналу «Основа», де познайомився з Тарасом Шевченком, Миколою Костомаровим. До речі, й нині тут діє українська національно-культурна автономія на чолі з президентом *Василем Теззою* (теж наш земляк із Хуста на Закарпатті).

Петербуржці шанобливо бережуть пам’ять про великого сина українського народу. Перший пам’ятник Т. Г. Шевченкові в місті на Неві було збудовано ще в 1918 році (на жаль, не зберігся). У кімнаті при Академії мистецтв, у якій жив і помер поет, відкрито меморіальний музей, встановлені пам’ятні дошки на будинку №8 на Загородному проспекті та на будинку №8 5-ої лінії Васильєвського острова. Іменем поета названо одну з площ, вулицю і школу, на Смоленському цвинтарі, місці першого поховання, Шевченка, у 1989 році встановлено меморіальний камінь, а 2000 року відкрито пам’ятник роботи канадського скульптора Лео Мола (Леоніда Молодожанина). Усі ці місця відвідали й ми під час минулорічного Міжнародного наукового семінару „Тарас Шевченко і його петербурзьке оточення”.

Загалом у Петербурзі понад сто відомих пам’ятних місць, пов’язаних з ім’ям Т. Г. Шевченка, й усі вони відображені в путівнику (вказано також, у яких творах згадує про них сам автор). Фотографії будинків, де він бував, світлини чи живописні портрети власників цих помешкань – його друзів і знайомих, відомих культурних діячів, фотографії пам’ятників і пам’ятних знаків, присвячених українському генію, названих його іменем вулиць і площ. Примітно, що в путівнику подано не лише сьогочасні види відповідних місць і вказано, як до них дістатися, а й гравюри, які передають атмосферу Шевченкової доби. Путівник оприявнює внесок Тараса Григоровича в культурну спадщину міста на Неві, отого „вікна в Європу”, прорубаного за велінням Петра I, загалом внесок митця у світову спадщину Її Величності Культури, одним із центрів якої до цього часу залишається Санкт-Петербург (Тарас Шевченко разом з іншими учнями В.Ширяєва розписував нові приміщення Театрального училища, виконував розпис кімнати, зали та інших приміщень будинку Сенату й Синоду на Сенатській площі, працював над художнім оформленням Александринського театру, виконував усю роботу для орнаментів і арабесок, які прикрашали плафони Великого театру (про це йдеться в повісті „Художник”(с.19, 27, 39, 41).

Вельми цікаво, що в путівнику подані маловідомі факти з біографії поета, які представляють його в нетрадиційному освітленні. Ось, наприклад, перші фотографії Шевченка, зроблені у фотоательє А. Ден’єра (с.115). Поряд із відомим образом (у смушевій шапці й довгому кожусі) – світлина, на якій Шевченко в елегантному світлому костюмі, вишуканий, інтелігентний, справжній денді, як того вимагало мистецько-культурне оточення. Або, приміром, фото кондитерської Вольфа і Беранже (виявляється, поет бував і в такому закладі!), пов’язаної з іменами багатьох українських, російських і польських діячів (О. Пушкіна, І. Тургенєва, Ф. Достоевського, С. Гулака-Артемівського, О. Афанасьєва-Чужбинського (с.125).

Путівник включає відомості не лише по Санкт-Петербургу, а й по його передмістях, які Тарас Григорович також відвідував: Парголово, Павловськ, Гатчина – місце написання вірша „Тяжко-важко в світі жити”, Петергоф, де неодноразово бував поет разом із Брюлловим, Царське Село (з відомим лицеем, у якому навчався О. Пушкін), згадуване в листах до Якова Кухаренка, знаменита Пулковська обсерваторія, збудована за проектом брата Карла Брюллова, архітектора Олександра Брюллова.

Відповідно до вимог жанру – бути доступним для якнайбільшої кількості користувачів – інформація в путівнику подана трьома мовами: українською, російською, англійською. Книжечка має зручний для такого типу видань розмір, гарно оформлена, на високоякісному папері. Помітно збагачують видання і фрагменти картин серії „Шевченківський Петербург”, що належать пензлю художника з українським корінням (народився у Старокостянтиніві на Хмельниччині) *Василя Івановича Братанюка*. Він – талановитий художник, відомий у культурних колах, його полотна представлені в музеях, на виставках, приватних колекціях багатьох країн світу, тож його 4 картини, що відображають різні етапи життя поета, – вагомий внесок у живописну Шевченкіану. Фото сучасного Санкт-Петербурга майстерно зробив *П. М. Тарасенко*, теж виходець з України – з Борзни на Чернігівщині.

Проте, знаючи історію публікації путівника, не можу не згадати про окремі редакторські втручання (очевидно з ідеологічно-цензурних міркувань). Приміром, у записі про відкриття пам'ятника Т. Г. Шевченку йдеться про присутність на цій події лише Президента України Л. Д. Кучми, а тодішнього Президента Росії не згадано, що є порушенням дипломатичного етикету (с.157). До речі, канадський скульптор Лео Мол створив пам'ятник за власні кошти, а відповідні українські інституції сперечалися з російськими, за чий рахунок має бути встановлений постамент під пам'ятник... Або запис, що „Т. Г. Шевченко був присутній на вінчанні К. П. Брюллова” (с.63), тоді як український поет на весіллі Великого Карла був боярином, заховавши у глибині свого серця ніжні почуття до нареченої свого друга і вчителя. Чи в записі „Олександр Бланк, батько Марії Олександрівни Ульянової, лікував Т. Г. Шевченка в 1837 р. у лікарні Марії Магдалини” (с.49) пропущено „дід Леніна”. Але ж це лише констатація історичного факту без будь-якого ідеологічного забарвлення. Проте подібні цензурні втручання не дивина, адже за даними щорічної доповіді World Press freedom-2014 міжнародної організації „Репортери без кордонів”, Україна посідає 127-е місце в рейтингу свободи слова.

У своїй шевченкознавчій діяльності *Тетяна Миколаївна Лебединська* мені нагадує відомого шевченкознавця, невтомного популяризатора творчості Великого Кобзаря за межами України *Петра Жура*, вихідця із Черкащини (с. Гарбузин Корсунь-Шевченківського району), котрий упродовж життя проводив масштабну дослідницьку роботу, опрацьовував неопубліковані матеріали петербурзьких архівів, детально обстежував усі Шевченківські місця в Петербурзі (та й за його межами).

Путівник, безперечно, стане в нагоді науковцям, учителям, студентам, школярам і звичайним туристам, які зажагнуть помандрувати Кобзаревими стежками, відкриваючи для себе багатющий культурний світ. Тож дослідниця завершила нарешті архіважливу справу, котра зайняла в неї кілька років життя. І тим цінніше, що здійснила видання значною мірою за власний рахунок (частину забезпечили спонсори), очевидно, добре засвоївши настанову відомого мецената, нашого земляка Є. Чикаленка: любити Україну слід не лише до глибини своєї душі, а й до глибини своєї кишені...

ROMASHCHENKO Lyudmyla Ivanivna,

Doctor of Philological Sciences, Professor at the Department of Ukrainian Literature and comparative studies Bohdan Khmelnytsky National University at Cherkasy

e-mail: lirom5@mail.ru

Одержано редакцією 22.10.2015
Прийнято до публікації 22.12.2015